

รูปแบบของเครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคมในการท่องเที่ยวทาง พระพุทธศาสนา

The Model of Social Learning Network in Buddhist Tourism

พระมหาสุทธิทย์ อากาศโร* และสายชล ปัญญชิต**

Phramaha Suthit Apakaro and Saichol Panyachit

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษารูปแบบ กระบวนการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย และ เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย การศึกษาครั้งนี้ ได้ศึกษาในพื้นที่ 4 วัด ที่เป็นแหล่งเรียนรู้และสถานที่ศึกษาในสังคมไทย โดยใช้วิธีการ 1) การศึกษาเชิงเอกสารที่เกี่ยวข้อง 2) การศึกษาภาคสนามจากการประชุมกลุ่มย่อย ร่วมกับวัด คณะสงฆ์ นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และตัวแทนองค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยว 3) การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวและการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว 4) การศึกษาความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยวผู้ที่เกี่ยวข้องโดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการศึกษา

ผลศึกษากระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในวัดทั้ง 4 วัดนั้นเป็นการดำเนินกิจกรรมและการขยายเครือข่ายทางสังคมที่มาจากการเรียนรู้ภายในที่มีความมุ่งมั่นในการที่จะพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม การศึกษา การพัฒนาสังคม และที่สำคัญ คือ การปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดความร่วมมือต่อกันโดยมีการพัฒนาเครือข่ายในระดับต่าง ๆ เช่น 1) มีการพัฒนาเครือข่ายการทำงานภายใต้แนวคิดอุดมการณ์ของตนเอง (วัด) ให้ชัดเจน เป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของฝ่ายต่างๆ 2) มีการพัฒนาระบบ

* อาจารย์ ดร. ประจําภาควิชาพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ และผู้อำนวยการสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 79 หมู่ที่ 1 หลักกิโลเมตรที่ 55 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170

** ผู้ช่วยผู้จัดการแผนงานการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการและการสร้างเครือข่ายองค์กรพระพุทธศาสนาในประเทศไทย สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 79 หมู่ที่ 1 หลักกิโลเมตรที่ 55 ตำบลลำไทร อำเภอน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา 13170

ข้อมูลข่าวสารที่เชื่อมโยงถึงกัน 3) มีการพัฒนากิจกรรมร่วมกัน เช่น การปฏิบัติธรรมร่วมกัน 4) มีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นๆ เช่น เครือข่ายการท่องเที่ยวและการศึกษา 5) ให้มีการเชื่อมประสานกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกับวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียง เช่น วัดพระแก้ว วัดโพธิ์ วัดอรุณ ในกรุงเทพมหานคร เป็นต้น

คำสำคัญ: เครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคม, การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา

Abstract

This article examines the model of learning process of network of Buddhist temples tourism in Thailand, to study the process of value media and development of mind to tourists of Buddhist temples tourism, and to study the reinforcement process of learning network of Buddhist temples tourism in Thailand. This research has studied in area of four temples which are the learning source and study place in Thai society. It is studied by 1) documentary study, 2) field study from the meeting small group with the temples, Sangha Community, Tourists, businessperson, and representative of organization or institute which is related to tourism, 3) the meeting in academic seminar to exchange learning about the supporting the tourist activity and reinforcement the learning network of Buddhist temples tourism, 4) the study of opinion from tourist who are related by using questionnaire is tool for study.

The result of study of the process the learning network is found that learning network happening from the four temples is the procedure of activity and the addition of social network coming from internal learning to try development the tourist activity, the traditional conservation, education, social development, and the more important is Dhamma retreat and propagation Buddhism for happening the cooperation together. There is development of network in various levels such as 1) there has development of network of working under oneself opinion or ideology clearly, it is benefit to learn for many groups, 2) there has system development of information affecting together, 3) there has activity development together such as practice meditation together, 4) there has affection to other network such the network of tourism and education, 5) there has coordination the tourist activity with famous temple tourism such Wat Phra Keow, Wat Pho, Wat Arun in Bangkok.

Keywords: Social Learning Network, Buddhist Tourism

บทนำ

ประเทศไทยเมื่อก้าวถึงในสายตาของนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศโดยส่วนใหญ่จะมองว่าเป็นประเทศที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงาม มีขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณีที่งดงาม โดยเฉพาะเป็นดินแดนแห่งพระพุทธศาสนาซึ่งนักท่องเที่ยวส่วนหนึ่งได้ให้ความสนใจและต้องการที่จะศึกษาปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนา และในปรัชญา วิถีชีวิตแบบชาวตะวันออก การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาเรียนรู้และการปฏิบัติในทางศาสนา หรือการเดินทางเพื่อการแสวงบุญของศาสนิกชนต่างๆ นั้น เป็นการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจของผู้เดินทาง ดังเช่น พุทธศาสนิกชน เดินทางไปนมัสการสังเวชนียสถาน 4 ตำบล ในประเทศอินเดีย พี่น้องชาวมุสลิมเดินทางไปยังนครเมกกะ เพื่อประกอบพิธีทางศาสนาอิสลามที่ประเทศซาอุดีอาระเบีย หรือแม้แต่คนไทยเดินทางไปศึกษาปฏิบัติธรรม ทอดผ้าป่า ทอดกฐิน ตามต่างจังหวัดในเทศกาลต่างๆ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า กิจกรรม ประเพณี และการเรียนรู้ทางศาสนาเป็นกิจกรรมที่ทำให้ผู้คนเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ซึ่งนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศจำนวนหนึ่งได้เลือกกิจกรรมการเรียนรู้ทางศาสนา ดังกล่าวเป็นทางเลือกในการเดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทย

การท่องเที่ยวที่ผ่านมาได้มีลักษณะของการทำลายทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม และการเบียดเบียนเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เช่น การกดขี่ทางเพศ หรือการกระทำที่ก่อให้เกิดอันตรายแก่ชีวิตทรัพย์สิน วิถีชีวิต และวัฒนธรรมของผู้คนในสังคมนั้นๆ อันเป็นการครอบงำและลดศักดิ์ศรีของเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ดังนั้น การท่องเที่ยวเพื่อศึกษาเรียนรู้ถึงข้อปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่จะนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จากการศึกษาในเบื้องต้นของคณะผู้วิจัยพบว่า นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ได้สนใจและฝึกปฏิบัติสมาธิวิปัสสนาในวัดและสถานที่ต่างๆ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าในบรรดานักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทย ยังมีนักท่องเที่ยวกลุ่มหนึ่งที่มีความสนใจ ศึกษา และปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง นับว่าเป็นการเดินทางที่ก่อให้เกิดประโยชน์และความสงบสุขต่อผู้เดินทางและเพื่อนมนุษย์ ซึ่งชาญวิทย์ เกษตรศิริ ได้กล่าวไว้ว่า "การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่น และย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสรรพสิ่งในโลกที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้"

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ในทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมจะได้รับ ความสนใจจากนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น แต่รูปแบบและกระบวนการเรียนรู้เพื่อให้คุณค่า ความหมาย และสาระสำคัญของการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดทั้งในด้านหลักพุทธธรรม พุทธศิลป์ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม วัฒนธรรมประเพณี ประวัติวัดและชุมชน รวมทั้งกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในสถานที่ต่างๆ ยังไม่มีกระบวนการสื่อสารเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าถึงองค์ความรู้และแนวทางปฏิบัติที่

เหมาะสมหรือชัดเจน การศึกษาครั้งนี้จึงพยายามเสริมสร้างฐานความรู้ด้านการท่องเที่ยวประเภทวัด และแนวทางการปฏิบัติในเชิงลึก เพื่อให้เห็นคุณค่าความงดงามของศิลปวัฒนธรรมและการเรียนรู้ทาง พระพุทธศาสนา

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย
2. เพื่อศึกษากระบวนการสื่อสารคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย
3. เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย

คำถามการวิจัย

1. วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีรูปแบบ และกระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างไร ที่จะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวอย่างไร
2. วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีกระบวนการสื่อสารคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยวตามหลักการทางพระพุทธศาสนา และจะนำไปสู่การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาจิตใจและปัญญาของนักท่องเที่ยวและผู้สนใจอย่างไร
3. วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันอย่างไร และเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดสามารถเอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวอย่างไร

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มุ่งเน้นการศึกษาวิจัยในเชิงปฏิบัติการทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณที่เชื่อมโยงชุดความรู้ บุคลากร และกระบวนการจัดการด้านการเรียนรู้และการท่องเที่ยวเข้าด้วยกัน โดยมีวิธีการศึกษาใน 4 ลักษณะ ได้แก่

1. การรวบรวมข้อมูล

1.1 การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary study) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับรูปแบบ กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการสื่อสารคุณค่า การพัฒนาจิตใจ และสาระสำคัญของการเรียนรู้ที่ปรากฏในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย รวมทั้งแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1.2 การศึกษาภาคสนามจากการประชุมกลุ่มย่อย (Focus group) ร่วมกับวัด คณะสงฆ์ นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และตัวแทนองค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัด

กิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้ เพื่อทราบถึงแนวทางการเรียนรู้ และกระบวนการสื่อสารคุณค่า การพัฒนาจิตใจ และการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด

1.3 การประชุมสัมมนาในเชิงวิชาการ เพื่อเป็นการสนับสนุนให้วัดและองค์กร/หน่วยงานที่เป็นกรณีศึกษาในทุกภูมิภาค ผู้ประกอบการและภาคเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยว การเพิ่มพูนความรู้ การสื่อสารคุณค่า การพัฒนาจิตใจ และการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

1.4 การศึกษาความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการท่องเที่ยว/หรือบุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อทราบถึงแนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวที่เน้นการเสริมสร้างการเรียนรู้และการพัฒนาจิตใจของบุคคลและสังคมหรือการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

2, การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อได้มีการศึกษาในพื้นที่วัดทั้ง 4 วัด การสัมภาษณ์ การประชุมกลุ่มย่อย และได้แบบสอบถามกลับคืนมาแล้ว ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

2.1 การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ มุ่งเน้นการวิเคราะห์โดยการสรุปตามสาระสำคัญด้านเนื้อหาที่กำหนดไว้ โดยวิเคราะห์

1) รูปแบบและกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมทั้งในด้านรูปธรรม ความรู้เกี่ยวกับวัดและพระสงฆ์ ความรู้ด้านกิจกรรม และวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา และในด้านนามธรรม คือ ความรู้เกี่ยวกับหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา ทั้งด้านศาสนวัตถุ ศาสนบุคคล ศาสนพิธี และศาสนธรรม เป็นต้น

2) กระบวนการสื่อสารเพื่อเสริมสร้างคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยว โดยเน้นการสื่อสารคุณค่าทางพุทธธรรม และวิถีการปฏิบัติเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เช่น การปฏิบัติสมาธิ วิปัสสนา รวมทั้งการเรียนรู้ในด้านสุนทรียศาสตร์ที่เชื่อมโยงกับชีวิตและการปฏิบัติเพื่อความเจริญด้านจิตใจและปัญญา

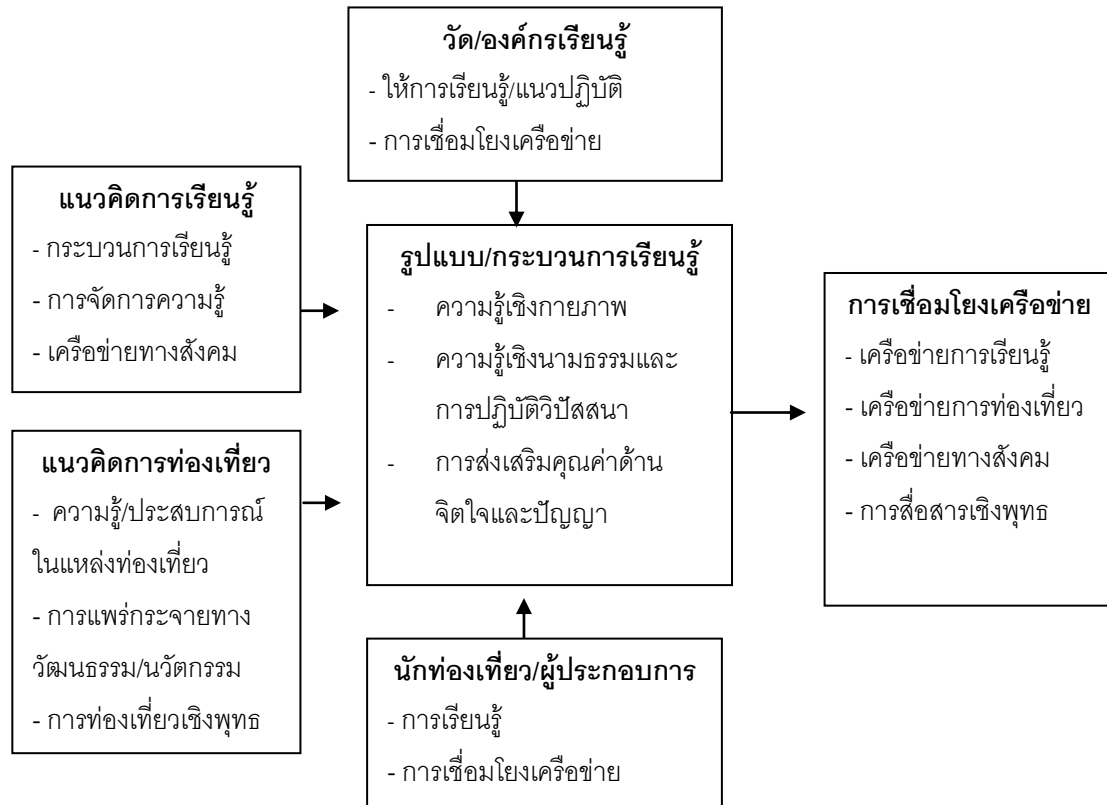
3) กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดในประเทศไทย โดยมุ่งเน้นการเชื่อมโยงคน ความรู้ และกระบวนการที่มีการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธหรือการเรียนรู้เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนาจิตใจและปัญญา

4) การศึกษาการมีส่วนร่วมของวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับวัดที่เป็นกรณีศึกษา ในมิติของการจัดการเรียนรู้ กระบวนการสื่อสารคุณค่า การพัฒนาจิตใจ และการเสริมสร้างกระบวนการเครือข่ายการเรียนรู้ในมิติต่างๆ ร่วมกัน

5) การศึกษาสภาพปัญหา อุปสรรค ของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ การสื่อสารเชิงพุทธและการส่งเสริมการท่องเที่ยวภายในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว รวมทั้งแนวทางการ

พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ที่มีความเหมาะสมกับการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด และกิจกรรมประเพณี

3. กรอบแนวคิดการวิจัย

รูปภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

อภิปรายผล

การอภิปรายผลในครั้งนี้ มุ่งเน้นการศึกษาวิเคราะห์เพื่อตอบวัตถุประสงค์และคำถามการวิจัยที่ว่า 1) วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีรูปแบบ และกระบวนการจัดการเรียนรู้อย่างไรที่จะเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวและผู้สนใจทั้งในด้านกายภาพและด้านวัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้อง 2) วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมีกระบวนการสื่อสารคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยวตามหลักการทางพระพุทธศาสนาอย่างไร และ 3) วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีกระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันอย่างไร และเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดสามารถเอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวอย่างไร

1. รูปแบบและกระบวนการจัดการเรียนรู้ของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว จากการศึกษาที่พบว่า รูปแบบและกระบวนการจัดเรียนรู้ของวัดที่เป็นกรณีศึกษามี 3 ประการ คือ 1) รูปแบบการเรียนรู้ด้วยการทัศนศึกษา (Learning By Seeing) ซึ่งเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาศึกษาที่วัดและสถานปฏิบัติธรรม มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการทางพระพุทธศาสนาที่ถูกต้องโดยผ่านการศึกษาเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับวิถีแห่งธรรมชาติและวิถีแห่งวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อน้อมจิตใจของตนเองให้เข้าสู่ความเป็น และเพื่อให้ผู้มาเที่ยวชมได้กำหนดความสงบและการปรับฐานคิดในการมองชีวิตและสิ่งรอบตัวอันเป็นไปตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยใช้สื่อธรรมะและสื่อตามธรรมชาติเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ 2) รูปแบบการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ (Learning By Doing) ซึ่งเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาศึกษามีความรู้ ความเข้าใจและสามารถฝึกปฏิบัติตนตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เช่น การเจริญสมาธิภาวนา และสติปัฏฐาน 4 อันเป็นการลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดความสงบของจิตใจและปัญญา และเพื่อให้ผู้ปฏิบัติได้ฝึกอบรมด้านจิตภาวนาอย่างเต็มที่ โดยมีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สอนกับผู้ปฏิบัติหรือผู้เรียนรู้ หรือระหว่างผู้ที่ท่องเที่ยวกับวัดหรือชุมชน ที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ในด้านต่างๆ ของพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย ซึ่งมีเป้าหมายคือ การฝึกตนหรือการพัฒนาจิตใจและปัญญาของแต่ละบุคคล และ 3) รูปแบบการเรียนรู้ด้วยการสร้างเครือข่าย (Learning By Networking) ซึ่งเป็นผลที่สืบเนื่องของการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติ แล้วมีการสร้างสังคมแห่งกัลยาณมิตรและเครือข่ายทางสังคมที่นำไปสู่การเรียนรู้และการสร้างสาธารณะประโยชน์ให้กับชุมชนและสังคม โดยมีการบำเพ็ญประโยชน์ให้กับวัด ชุมชน และสังคม เพื่อนำไปสู่การสร้างสังคมแห่งสันติสุข และการสร้างสวัสดิการทางสังคมให้กับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง จนนำไปสู่การสร้างเครือข่ายทางสังคมที่เน้นการสนทนา แลกเปลี่ยนเรียนรู้และการลงมือปฏิบัติในกิจกรรมต่างๆ ร่วมกัน ทั้งในด้านพระพุทธศาสนาและกิจกรรมเพื่อสังคม ซึ่งกระบวนการเรียนรู้นี้ ก่อให้เกิดความยั่งยืนใน 4 มิติ คือ การพัฒนาจิตใจของผู้ปฏิบัติหรือนักท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่องในการร่วมสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม เกิดการเรียนรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาและศิลปวัฒนธรรมไทยอันเป็นการสร้างพื้นฐานของการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ก่อให้เกิดความยั่งยืนของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเกิดเครือข่ายทางสังคมที่นำไปสู่การกระบวนการพัฒนาในด้านอื่นๆ ของผู้ปฏิบัติ เช่น การจัดทำสื่อและระบบการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการฝึกตนเองและกิจกรรมการท่องเที่ยวในประเทศไทย รูปแบบและกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว นับได้ว่าเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวทั้งในด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ด้านวัฒนธรรม และภูมิปัญญาเชิงพุทธที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ นักท่องเที่ยวได้รับความรู้ จากสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวหรือวัดที่เหมาะสม ได้รับการพัฒนาจิตใจและปัญญาที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา และมีสังคมแห่งกัลยาณมิตรเกิดเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดเรื่องเครือข่ายที่ว่า ทุกคนหรือ

หน่วยสมาชิกจะเป็นองค์ประกอบของความเป็นเครือข่ายที่สร้างระบบปฏิสัมพันธ์ต่อกัน โดยแต่ละปัจเจกบุคคล แต่ละกลุ่ม จะเข้ามาดำเนินการสานต่อเพื่อหาแนวร่วมในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ร่วมกันตามหลักของธรรมชาติที่ทุกสรรพสิ่งจะต้องพึ่งพาอาศัยและสร้างกระบวนการที่สืบเนื่องโดยมีจุดมุ่งหมายในทิศที่สอดคล้องกัน มีการทำหน้าที่อย่างมีจิตสำนึก โดยจะยึดโยงสิ่งต่างๆ เข้าด้วยกัน คือมีการทำหน้าที่ต่อกัน และกระทำอย่างมีจิตสำนึก กล่าวคือ เมื่อพวกเขาเห็นปัญหาหรือต้องการที่จะพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง จิตใจที่มุ่งมั่นซึ่งเป็นปัจจัยภายในของแต่ละบุคคล ย่อมเป็นแรงขับที่นำไปสู่การคิดวิเคราะห์และการค้นหาวิธีเพื่อแก้ไขปัญหานั้นๆ รวมทั้งแสวงหาแนวร่วมจากเพื่อนร่วมอุดมการณ์ เพื่อสร้างพลังอำนาจในการต่อรองหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จนกลายเป็นองค์กรเครือข่ายที่ทุกฝ่ายต่างก็มีความไว้วางใจต่อกัน จนเกิดกระบวนการมีส่วนร่วมและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในกิจกรรมต่างๆ ของทุกฝ่ายอันจะเป็นปัจจัยที่หนุนเสริมให้องค์กรและเครือข่ายนั้นมีพลังมากขึ้น เพราะการมีส่วนร่วมจะทำให้สมาชิกมีความรู้สึกที่ว่า ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่าย ซึ่งจะช่วยให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากันและพึ่งพากันมากขึ้น นอกจากนี้ ในระบบความสัมพันธ์ของเครือข่าย การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ก็มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะนำไปสู่การให้และการรับ การระดมทรัพยากรเพื่อให้ภารกิจที่เครือข่ายดำเนินการร่วมกันนั้นบรรลุถึงเป้าหมาย ดังนั้น การเรียนรู้จากการท่องเที่ยวในวัดที่มีสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมกับการพัฒนาจิตใจและปัญญา จึงเป็นทั้งแนวคิดกระบวนการ และวิธีการของการจัดการเรียนรู้ที่ก่อให้เกิดกับบุคคลและสังคม โดยมีระบบความสัมพันธ์และการสื่อสารที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนรู้ที่มากขึ้นไป จนกลายเป็นพลังของศรัทธา ความรู้ และการเรียนรู้ในเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของอิทธิวัตร ศรีสมบัติ และคณะ (อิทธิวัตร ศรีสมบัติ และคณะ . 2550 : บทคัดย่อ) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ เพื่อศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธ และเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การพึ่งพาเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาและการจัดการท่องเที่ยวเชิงพื้นที่กลุ่มอีสานใต้สู่ความยั่งยืน โดยเชื่อมโยงกับกลุ่มประเทศเพื่อนบ้าน ผลการวิเคราะห์พบว่า การสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวจะต้องเป็นไปแบบบูรณาการระหว่างบริษัทนำเที่ยวทั้งในระดับจังหวัด ระดับประเทศ และระดับนานาชาติ รวมไปถึงองค์กรท้องถิ่นชุมชนและจังหวัด จะทำให้การพัฒนาและการส่งเสริมการท่องเที่ยวกลุ่มจังหวัดอีสานใต้ประสบความสำเร็จและมีประสิทธิภาพ โดยผลการศึกษานำไปใช้ในการวางแผนเสนอแนะการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวและโปรแกรมท่องเที่ยวระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัด และระดับชาติที่เหมาะสมกับศักยภาพที่มีอยู่ รวมทั้งขอเสนอแนะในการปรับปรุงและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงพุทธให้มีศักยภาพเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น

2. กระบวนการสื่อสารคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยวตามหลักพระพุทธศาสนาของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว จากผลการศึกษาที่พบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวมี

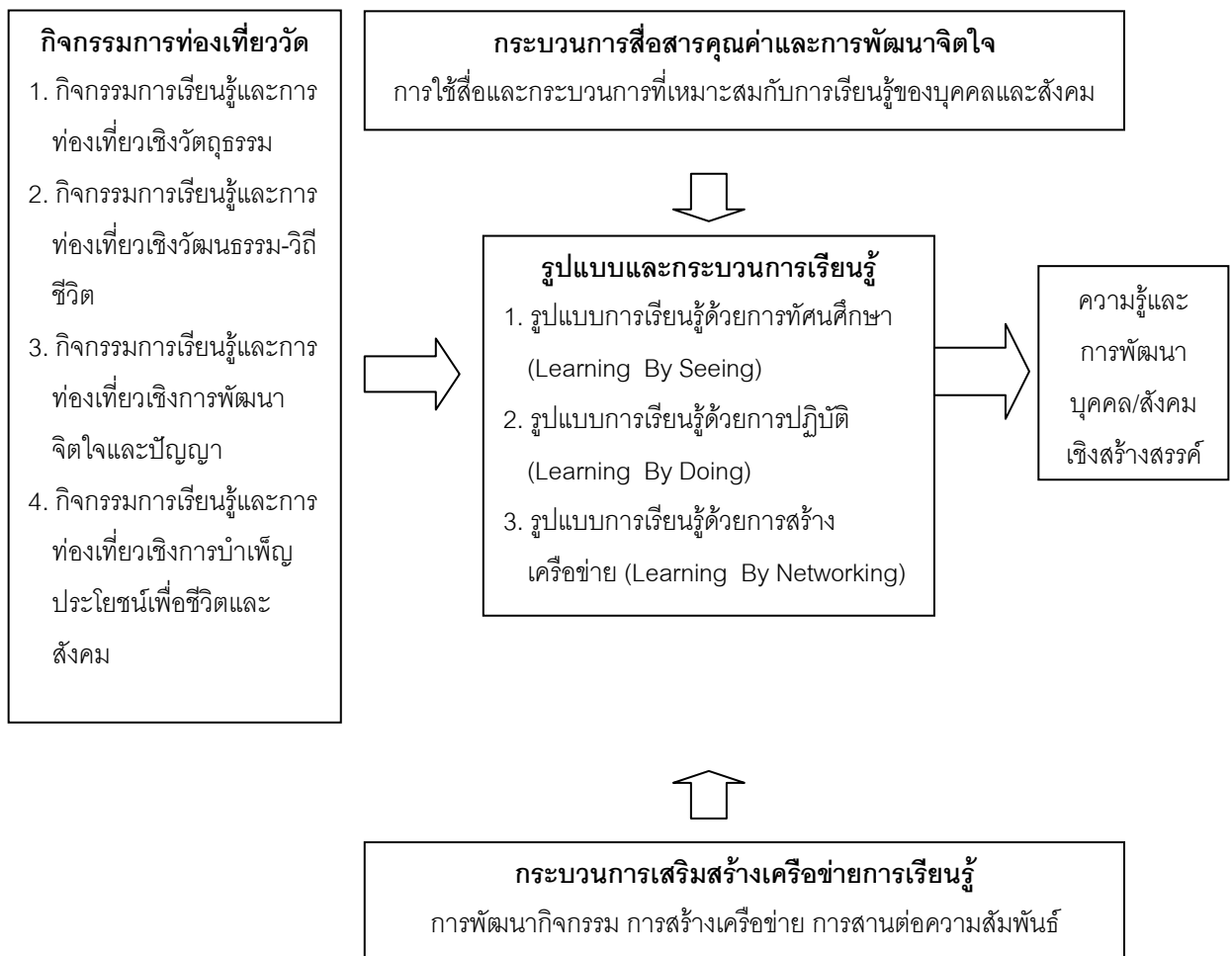
กระบวนการสื่อสารคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยวตามหลักการทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะมีการสื่อสารและการพัฒนาจิตใจที่อาศัยหลักการปฏิบัติตามแนวทางพุทธศาสนา รวมทั้งมีการแสดงหลักพุทธธรรมที่เชื่อมโยงกับวัฒนธรรม ภูมิปัญญา โดยมีการใช้สื่อที่เรียบง่ายนับตั้งแต่สื่อบุคคล สื่อธรรมชาติ สื่อเชิงวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม รวมทั้งการขยายการเผยแพร่ด้วยการใช้สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อมวลชนในแขนงอื่นๆ ซึ่งทำให้เกิดการรับรู้ที่กว้างขวาง อันนำไปสู่การเรียนรู้เพื่อการพัฒนาจิตใจและปัญญาของนักท่องเที่ยวและผู้สนใจอย่างยั่งยืน โดยสะท้อนผลการศึกษาความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่ระบุว่า สิ่งที่ได้รับการเรียนรู้จากการท่องเที่ยวและศึกษาในทางพระพุทธศาสนา คือ การเห็นคุณค่าของการพัฒนาจิตใจและปัญญา มากที่สุด รองลงมา ได้แก่ การได้รับความรู้ในการฝึกสมาธิและจิตใจ และการได้รับความรู้ในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาตามลำดับ ซึ่งผลลัพธ์จากการเรียนรู้และการฝึกตนของผู้ที่สนใจนักท่องเที่ยวดังกล่าว นั้น เกิดการความสนใจใฝ่รู้ และยอมรับว่าได้รับความรู้ มีความเข้าใจ มีความตระหนัก และสามารถนำหลักการทางพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ในชีวิตได้มากขึ้น โดยสามารถมองคุณค่าของชีวิตและการดำเนินชีวิตที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นมีความเข้าใจและยอมรับการเปลี่ยนแปลงในชีวิตได้ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า กระบวนการสื่อสารคุณค่าและการพัฒนาจิตใจแก่นักท่องเที่ยวตามหลักพระพุทธศาสนาของวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวนั้นมีประสิทธิภาพที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ในเชิงพุทธ ซึ่งสามารถพิจารณาได้ใน 2 มิติ คือ 1) มิติการสื่อสารเชิงพุทธที่มีจุดมุ่งหมาย คือ การสอนเพื่อให้ผู้ฟังผู้จริงเห็นแจ้งในสิ่งที่ควรรู้ควรเห็น การสอนเพื่อให้ผู้ฟังตรงตามแล้วเห็นจริงได้ การสอนเพื่อให้ผู้ฟังได้รับผลแห่งการปฏิบัติตามสมควร และการสอนเพื่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจในหลักการทางพระพุทธศาสนาและหลักการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นวิธีการที่เหมาะสมกับสภาพการณ์ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ โดยมีการเลือกใช้สื่อที่เหมาะสม และ 2) มิติการสื่อสารของเบอร์โล (David K. Berlo) ที่เน้นการสื่อสารตามหลัก SMCR ที่พบว่า ผู้ส่งสาร (Sender) นั้น มีความจำเป็นมากต่อการเรียนรู้และประพฤติปฏิบัติในทางพระพุทธศาสนา ผู้นำ พระสงฆ์จะเป็นเสมือนผู้เปิดประตูนำบุคคลเข้าสู่อการเรียนรู้ ดังนั้น วัดที่มีพระผู้สอนเก่ง ดี เช่น หลวงพ่อพุทธทาสก็จะมี การสื่อสารที่ดี ข้อมูลข่าวสาร (Message) คือ ธรรมะนั้นเป็นหัวใจหลักของการสื่อสาร ถ้าพระสงฆ์มีความรู้ด้านธรรมะและการปฏิบัติที่ดี กระบวนการเรียนรู้ก็จะเกิดขึ้น ส่วนช่องทางการเผยแพร่ความรู้และข้อมูลข่าวสาร (Channel) ก็จะทำให้ผู้ที่สนใจเข้าถึงความรู้และกระบวนการปฏิบัติมากขึ้น และ ผู้รับ (Receiver) นั้น ก็จะมีการพัฒนาตนเองตามศักยภาพที่มีอยู่และยกระดับสู่การพัฒนาที่สูงขึ้น ดังนั้น จึงสอดคล้องกับแนวคิด ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่ว่า ความเจริญพัฒนาของชุมชนหรือสังคมใด ๆ ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรมนุษย์ องค์การ สังคม ผู้นำของชุมชน และการศึกษาของชุมชนหรือสังคมนั้น รวมทั้งการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและชุมชนนั้นกับโลกภายนอก และสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ปรัชญี เหลืองประเสริฐ (2539) ที่ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการ

วางแผนปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ : กรณีศึกษาสะพานข้ามแม่น้ำแคว จังหวัดกาญจนบุรี โดยพบว่า แผนพัฒนาบริเวณสะพานข้ามแม่น้ำแคว มีรากฐานมาจากความคิดเห็นและการยอมรับจากประชาชน โดยประชาชนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับอนุสรณ์สถานที่ทำการศึกษา ซึ่งนำไปสู่การปรับปรุงสภาพแวดล้อม การเสริมสร้างความรู้โดยการประชาสัมพันธ์และเก็บรวบรวมความรู้ต่างๆ การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมความสะอาดที่สอดคล้องกับกิจกรรมและความสำคัญของพื้นที่ในทางประวัติศาสตร์ และมีการยืนยันว่าแผนพัฒนาท่องเที่ยวที่กำหนดมีความเป็นไปได้สูงในการนำไปปฏิบัติและสนับสนุนความคิดที่ว่า เมื่อได้รับแรงสนับสนุนจากประชาชนย่อมจะทำให้สามารถกำหนดแผนพัฒนาที่มีมาตรการในการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพในการบรรลุวัตถุประสงค์ให้สูงขึ้น

3. กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ จากผลการศึกษาที่พบว่า เครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นภายในวัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นกรณีศึกษาดังกล่าวนั้น เกิดจากการดำเนินกิจกรรมและการขยายเครือข่ายการเรียนรู้ทางสังคมที่มาจากการเรียนรู้ภายในที่มีความมุ่งมั่นในการที่จะพัฒนาบุคคล กิจกรรมการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม รวมทั้งการปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยเครือข่ายแต่ละเครือข่ายมีการเรียนรู้และมีจุดมุ่งหมายในการดำเนินการที่ไม่แตกต่างกันมากนัก คือ เพื่อพัฒนาบุคคลและสร้างสังคมให้สงบสุข มีการทำงานที่เป็นระบบและอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น เครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดจึงสามารถเอื้อประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของนักท่องเที่ยวได้ โดยมีกระบวนการพัฒนาเครือข่ายที่สำคัญ คือ การพัฒนาเครือข่ายการทำงานภายใต้แนวคิด อุดมการณ์ของตนเองให้ชัดเจน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของฝ่ายต่างๆ การพัฒนาระบบข้อมูลข่าวสารที่เชื่อมโยงถึงกัน การพัฒนากิจกรรมร่วมกัน การเชื่อมโยงกับเครือข่ายอื่นๆ เช่น เครือข่ายการท่องเที่ยว และการศึกษา การให้กลุ่มผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในแนะนำวัดและสถานที่ปฏิบัติธรรมตามความเหมาะสม และการพัฒนาระบบศูนย์ข้อมูลหรือเครือข่ายการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงพุทธ รวมทั้งการประสานเพื่อให้เกิดความยั่งยืนของบุคคลและสังคม กระบวนการเสริมสร้างเครือข่ายเรียนรู้ดังกล่าว เป็นไปตามหลักการของการเรียนรู้และการจัดการความรู้ที่ว่า กระบวนการเรียนรู้ เป็นแบบแผนหรือขบวนการความคิดของบุคคลที่ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปสู่ผลอีกอย่างหนึ่ง หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงกระบวนการคิดของบุคคล การเปลี่ยนแปลงความคิด หรือพฤติกรรมของบุคคล ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบ 2 อย่าง คือ องค์ประกอบภายในตัวบุคคล ได้แก่ แรงขับ ความพร้อม และองค์ประกอบภายนอกที่เป็นสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่มากระทบ ในการพัฒนาบุคคลและสังคมกระบวนการเรียนรู้เป็นหัวใจที่สำคัญที่จะช่วยเสริมสร้างให้คนและสมาชิกของสังคมสามารถตัดสินใจและกำหนดตนเองนำไปสู่ความเข้มแข็งของสังคม จะเห็นว่ากระบวนการทำงานโดยมุ่งที่จะลดปัญหา (ทุกข์) สร้างความสุข ด้วยการวิเคราะห์สถานการณ์เพื่อรู้จักตนเอง ชุมชน และสังคม การกำหนดแผนงาน กิจกรรม การลงมือปฏิบัติงานและการประเมินผลการทำงานล้วนแต่เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่จะนำไปสู่การปรับตัวและการสร้างระบบที่มี

คุณค่าและวัฒนธรรมของบุคคลและชุมชนท้องถิ่นขึ้นมาใหม่ (ปาริชาติ วลัยเสถียร, 2545) ดังนั้น การเรียนรู้และการมีส่วนร่วมจึงมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน เพราะการเรียนรู้มิใช่เป็นการเรียนรู้เพื่อรู้ แต่ต้องเป็นการเรียนรู้เพื่อสามารถปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ได้ และปฏิบัติได้อย่างชำนาญ ตลอดจนต้องเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นโดยมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะและกิจกรรมอื่นๆ ที่

ดังนั้น จึงสามารถสรุปเป็นแผนภาพของการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบและเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดได้ดังนี้

รูปภาพที่ 2 แผนภาพของการวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบและเครือข่ายการเรียนรู้ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัด

ข้อเสนอแนะ

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ควรมีการสนับสนุนกิจกรรมการเรียนรู้และท่องเที่ยวของวัด โดยดำเนินการตามรูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับการปฏิบัติทางพระพุทธศาสนา เช่น การฝึกอบรมสมาธิวิปัสสนาแก่นักท่องเที่ยวที่สนใจตามที่กล่าวแล้ว โดยมีส่วนร่วมในฐานะองค์กรที่ให้การสนับสนุนทั้งความรู้

กระบวนการ และงบประมาณที่สอดคล้องกัน เช่น จัดทำเว็บไซต์เพื่อเป็นศูนย์รวมในการแสดงข้อมูลเกี่ยวกับการปฏิบัติธรรมในประเทศไทย

2. จากผลการศึกษาที่พบว่า มีนักท่องเที่ยวสนใจการเรียนรู้และการปฏิบัติตามหลักการทางพระพุทธศาสนาที่เพิ่มขึ้น ดังนั้น จึงควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในกลุ่มอื่นๆ เพื่อเสนอเป็นทางเลือกในการเดินทางมาท่องเที่ยวในประเทศไทย โดยหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและวัดควรมีการส่งเสริมกิจกรรมการปฏิบัติธรรมระยะสั้นแก่นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศร่วมกันตามสถานที่ที่เหมาะสม เนื่องจากวัดบางวัดหรือวัดอื่นๆ ยังขาดบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านภาษา หรืออาจมีการฝึกอบรมทักษะด้านภาษาแก่พระสงฆ์ที่สนใจเข้าร่วมโครงการ

3. วัดที่เน้นการปฏิบัติธรรมหรือสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดของประเทศไทย ส่วนใหญ่มีความพร้อมในด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในทางพระพุทธศาสนาแก่ชาวไทยเป็นอย่างดี แต่ยังคงขาดทักษะและกระบวนการจัดการที่มีประสิทธิภาพเพื่อนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สถาบันการศึกษา ควรมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างศักยภาพด้านการท่องเที่ยวและการให้ข้อมูลความรู้ในมิติการจัดการ

เอกสารอ้างอิง

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2540). **วิถีไทย : การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: โครงการ

วิถีทรรศน์ บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

เนาวรัตน์ พลายน้อย และคณะ. (2539). **พฤติกรรมนักท่องเที่ยวภายในประเทศของ**

นักท่องเที่ยวชาวไทย. กรุงเทพมหานคร : รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

ปรัชญา เหลืองประเสริฐ. (2538). **“การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการวางแผนปรับปรุง**

สถานที่ท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ : กรณีศึกษาสะพานข้ามแม่น้ำแคว

จังหวัดกาญจนบุรี.” สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง.

วิจารณ์ พานิช. (2546). **การจัดการความรู้**. กรุงเทพมหานคร : เอกสารทางวิชาการ

สถาบันการจัดการความรู้เพื่อสังคม (สคส.).

อิทธิวัตร ศรีสมบัติ และคณะ. 2550. **สายธารธรรมลุ่มแม่น้ำมูล : ศักยภาพการท่องเที่ยว**

เชิงพุทธในกลุ่มจังหวัดอีสานใต้. กรุงเทพมหานคร : รายงานการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหิดล.

Dundon, Elaine. (2002). **The Seeds of Innovation : Cultivating the Synergy that Fosters**

New Ideas. New York : American Management Association, USA.

Manuel, Castells. (1998). **The Rise of the Network Society**. Oxford, UK. Blackwell

Publishers.

Rogers, Everett. (1995). **Diffusion of Innovations**. USA. University of New Mexico.

Zbigniew, Mieczkowski. (1995). **Environmental Issues of Tourism and Recreation**.

University Press of America, Inc. Lanham Maryland, USA.